

รูปแบบการบริหารจัดการวัดและความศรัทธาของชาวพุทธ*

Temple Management Model and the Faith of Buddhist Devotees

¹พระเสริมพร แก้วมะ และ ²ธัชกร ธิติลักษณ์

¹Phra Sernporn Kaewma and ²Dhachakorn Thitiluck

สาขาวิชานำทางสังคม ธุรกิจ และการเมือง วิทยาลัยนวัตกรรมการสังคม บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยรังสิต

Leadership in Society, Business and Politics Program, Graduate School,

Rangsit University, Thailand.

²Corresponding Author's Email: dhachakorn.t@yahoo.com

บทคัดย่อ

งานวิจัยเรื่อง “รูปแบบการบริหารจัดการวัดและความศรัทธาของชาวพุทธ” มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาการบริหารจัดการวัดและความศรัทธาของชาวพุทธ 2) เพื่อศึกษาปัญหา อุปสรรคที่มีผลกระทบต่อการบริหารจัดการวัดของเจ้าอาวาสและความศรัทธาของชาวพุทธ 3) เพื่อนำเสนอรูปแบบการบริหารจัดการวัดของเจ้าอาวาสและความศรัทธาของชาวพุทธ เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ โดยการศึกษาข้อมูลเอกสาร การสัมภาษณ์เชิงลึก แบบเฉพาะเจาะจง 4 กลุ่ม จำนวน 22 รูป/คน วิเคราะห์ข้อมูลโดยการวิเคราะห์เนื้อหา ตีความข้อมูล และสังเคราะห์เพื่อสร้างข้อสรุป

ผลการวิจัย พบว่า 1) การบริหารจัดการวัด มีหลักการบริหารโดยการแบ่งโครงสร้างในการบริหารออกเป็นส่วนงานต่างๆ ตามกิจกรรมที่วัดต้องดำเนินการ มีการจัดลำดับขั้นของการบังคับบัญชา การจัดการดำเนินงานใช้หลักการทางบริหารตามทฤษฎีการบริหาร ส่วนการบริหารศรัทธามีความแตกต่างกันจากภารกิจของวัดเพื่อให้คนมาบริจาคหรือทำบุญ 2) ปัญหา อุปสรรคที่มีผลกระทบต่อการบริหารจัดการวัดของเจ้าอาวาสและความศรัทธาของชาวพุทธ มี 2 ประการคือ ปัญหภายในวัด เช่น ภาวะผู้นำของเจ้าอาวาส ขาดพระสงฆ์ และปัจจัยเพื่อทำกิจกรรมของวัด ปัญหภายนอก เช่น สังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรม และวิถีชีวิตในสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป ซึ่งส่งผลกระทบต่อความศรัทธาของประชาชนที่อาจเข้าไม่ถึงวัด พระสงฆ์ และพระพุทธศาสนา 3) รูปแบบการบริหารจัดการวัดของเจ้าอาวาสและความศรัทธาของชาวพุทธ สามารถสังเคราะห์ออกมาเป็นรูปแบบการบริหารวัดและความศรัทธา ซึ่งประกอบด้วย 5D 1. วัดดี 2. พระดี 3. กฎดี 4. ใจดี 5. ปัญญาดี เพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนารูปแบบการบริหารจัดการวัดและความศรัทธาของชาวพุทธ

คำสำคัญ: การบริหารจัดการวัด; ความศรัทธา; วัดและความศรัทธาชาวพุทธ; เจ้าอาวาส

Abstract

The study, titled ‘Temple Management Model and Faith of Buddhist Devotees,’ aimed to: (1) examine temple management and Buddhist faith, (2) identify challenges affecting temple management by abbots and Buddhist faith, and (3) propose a model for effective temple management. This qualitative research employed documentary analysis and in-depth

*Received March 15, 2025; Revised April 13, 2025; Accepted April 28, 2025

interviews with 22 key informants from four specifically selected groups. Data were analyzed through content analysis, interpretation, and synthesis to develop meaningful conclusions.

The research findings indicate that (1) temple management follows administrative principles, structuring operations into distinct sections based on temple activities, with a hierarchical authority system and management grounded in established theories. The administration of faith differs from activities designed to encourage donations or merit-making. (2) Challenges in temple management and Buddhist faith are categorized into internal and external factors. Internal challenges include leadership issues among abbots, monk shortages, and resource constraints for temple activities while external challenges stem from societal, economic, cultural, and lifestyle changes that influence faith and accessibility to temples, monks, and Buddhism. To address these challenges, (3) the study proposes a 5D management model as a guideline for temple and faith development, consisting of Good Temple, Good Monks, Good Rules, Good Hearts, and Good Wisdom to enhance effective temple management and strengthen Buddhist faith.

Keywords: Temple Management; Religious Faith; Buddhist Temples and Faith; Abbot

บทนำ

ประเทศไทยเป็นประเทศหนึ่งที่มีการนับถือพระพุทธศาสนาเป็นเวลานาน ทั้งมีความสัมพันธ์กับพระมหากษัตริย์อย่างแนบแน่น กล่าวคือในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (ร. 5) พระองค์ทรงถวายความอุปถัมภ์และมีการจัดระบบการปกครองคณะสงฆ์ขึ้นครั้งแรกโดยการตราพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ร.ศ. 121) ภายหลังในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล (ร. 8) ได้ทรงตราพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2484 โดยยกเลิกฉบับแรกนั้นเพื่อพัฒนาการจัดระบบปกครองคณะสงฆ์ใหม่ให้มีรูปแบบคล้ายกับการปกครองฝ่ายอาณาจักร ต่อมาสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชมหาราช (ร. 9) ได้ทรงตราพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 และปรับปรุงแก้ไขในปี พ.ศ. 2535 และได้ทรงตราพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 เห็นได้ว่า พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ฉบับปัจจุบัน มีการปรับปรุงแก้ไขตามลำดับเพื่อใช้บริหารกิจการคณะสงฆ์จนถึงปัจจุบันและถือได้ว่าเป็นรูปแบบการปกครองคณะสงฆ์และเป็นหลักการจัดระเบียบการปกครององค์กรสงฆ์ด้วย ทั้งนี้ให้มีการกำหนดให้มีมหาเถรสมาคมสามารถออกกฎระเบียบ ข้อบังคับ ออกคำสั่ง มีมติและออกประกาศต่างๆ โดยไม่ให้ขัดหรือแย้งกับพระธรรมวินัยและกฎหมายหลักของบ้านเมืองอีกด้วย (Department of Religious Affairs, 1999)

ในรัชกาลปัจจุบัน สมเด็จพระปรเมนทรรามาธิบดีศรีสินทรมหาวชิราลงกรณ มหิศรภูมิพลราชวรางกูร กิติสิริสมบูรณอดุลยเดช สยามินทราธิเบศรราชวโรดม บรมนาถบพิตร พระวชิรเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 10 แห่ง พระบรมราชจักรีวงศ์ ทรงมีพระราชศรัทธาในบวรพระพุทธศาสนา โดยเมื่อครั้งในพระราชพิธีบรมราชาภิเษก พุทธศักราช 2562 เมื่อวันที่ 4 พฤษภาคม 2562 เวลา 16.00 น. ณ วัดพระศรีรัตนศาสดาราม พระบรมมหาราชวัง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ได้มีพระราชดำรัสประกาศพระองค์เป็นศาสนูปถัมภก ว่า

“ข้าแต่พระสงฆ์ผู้เจริญ แต่เดิมมาข้าพเจ้าได้มีจิตศรัทธาเลื่อมใส และได้เข้าถึงพระรัตนตรัยเป็นสรณะด้วยวิธีนั้น ๆ อยู่แล้ว ฉะนั้น บัดนี้ ข้าพเจ้าได้เถลิงถวัลยราชสมบัติบรมราชาภิเษกแล้ว จึงขอมอบตัวแด่

พระพุทธเจ้า พระธรรมเจ้า และพระสังฆเจ้า จะได้รับการจัดการให้ความคุ้มครอง รักษาพระพุทธศาสนาโดยชอบธรรมตลอดไป ข้าแต่พระสงฆ์ผู้เจริญ ขอพระสงฆ์จงจำไว้ด้วยดีว่า ข้าพเจ้าเป็นพุทธศาสนูปถัมภกเถิด”

จะเห็นได้ว่า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงดำรงตนเป็น “พุทธมามะกะ ผู้ซึ่งเปี่ยมด้วยพระราชศรัทธาเลื่อมใสในบวรพุทธศาสนา ทรงสืบทอดประเพณีทางพระพุทธศาสนา โดยเสด็จพระราชดำเนินไปในพระราชพิธีบำเพ็ญพระราชกุศลเนื่องในวันสำคัญทางศาสนา เคารพยึดมั่นในพระรัตนตรัย พรั่งพร้อมด้วย พระปัญญาอันสามารถเข้าพระราชหฤทัยในพระสัทธรรม เพื่อน้อมนำไปปฏิบัติโดยทรงตั้งอยู่ในธรรม และทรงดำรงตนเป็นแบบอย่างที่ดีให้แก่พสกนิกรชาวไทย รวมถึงการที่ทรงเป็น “พุทธศาสนูปถัมภก” ทรงอุปถัมภ์ค้ำชู จรรโลงพระพุทธศาสนา และทรงอุปถัมภ์และส่งเสริมทุกศาสนาในประเทศไทย

วัดเป็นรากฐานอันสำคัญยิ่งของพระพุทธศาสนาและคณะสงฆ์ ถือเป็นองค์กรหลักในการปกครองคณะสงฆ์ ซึ่งหลักเกณฑ์และวิธีการต่าง ๆ เกี่ยวกับวัด ได้ตราไว้ในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ทั้งสิ้น เช่นเดียวกับบทบัญญัติว่าด้วยมหาเถรสมาคม วัด ถือว่ามีฐานะเป็นนิติบุคคล คือเป็นบุคคลตามกฎหมาย โดยเจ้าอาวาสเป็นผู้ปกครอง เจ้าอาวาสจึงถือว่าเป็นตำแหน่งที่มีความสำคัญยิ่ง (Phra Theppariyattisuthi (Worawit Khangkhapanyo), 2002) โดยการบริหารวัดที่มหาเถรสมาคมกำหนดขึ้นนั้นมี 6 ประการ คือ 1. การปกครองคณะสงฆ์ 2. การศาสนศึกษา 3. การศึกษาสงเคราะห์ 4. การเผยแผ่พระพุทธศาสนา 5. การสาธารณูปการ และ 6. การสาธารณสงเคราะห์ (Department of Religious Affairs, 1995)

สิ่งที่ปัญหาสำคัญของวัดและคณะสงฆ์ซึ่งไม่อาจปฏิเสธได้ คือ ในยุคที่สังคมไทยมีความก้าวหน้าทางเศรษฐกิจอย่างรวดเร็ว วิถีชีวิตในสังคมมีความยุ่งยากสับสน ต้องปรับตัวไปตามสังคม วัดจึงเป็นสถานที่สำคัญที่เป็นที่พึ่งทางด้านจิตใจของคนไทย โดยเฉพาะวัดที่มีชื่อเสียง มีเกจิอาจารย์ชื่อดัง คนไทยจะนิยมเข้าไปปฏิบัติธรรมเป็นจำนวนมาก มักนิยมบริจาคเงินให้วัดเพื่อเป็นการทำบุญ ทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา ทำบุญก่อสร้างถาวรวัตถุต่าง ๆ ทำบุญถวายภัตตาหาร ค่าน้ำ ค่าไฟ รวมถึงการทำบุญเพื่อเป็นกองทุนการศึกษาพระภิกษุ-สามเณร และทำบุญเพื่อรักษาพระภิกษุสงฆ์ที่อาพาธ ฯลฯ วัดไหนมีศรัทธาจากประชาชนมาก ก็ได้รับเงินบริจาคนั้น วัดไหนมีศรัทธาจากประชาชนน้อย ก็ได้รับเงินบริจาค่น้อย ซึ่งการที่คนจะบริจาคเงินให้วัดนั้น ประกอบไปด้วยปัจจัยหลายประการ หนึ่งในนั้นคือ ความมีชื่อเสียงของวัด และความมีชื่อเสียงของเจ้าอาวาส/พระภิกษุในวัด ยังมีชื่อเสียงโด่งดังมากเท่าไร ความศรัทธาที่ยิ่งใหญ่ไหลเข้ามามากมายทั่วสารทิศ เงินบริจាក็นั้นมากมายตามไปด้วย วัดจึงมีรายได้จากการได้รับเงินบริจาค เงินทำบุญ เป็นส่วนมาก

จากที่หลายวัดประสบปัญหา เมื่อเจ้าอาวาส หรือ พระเกจิที่มีชื่อเสียงของวัดได้ละสังขารไป ผู้คนที่มีความศรัทธาเริ่มเสื่อมถอย คนเข้าวัดน้อยลง เงินบริจาค่น้อยลง ในขณะที่วัดยังมีค่าใช้จ่ายต่างๆ ภายในวัดเหมือนเดิม บางวัดนั้นถึงขั้นวิกฤตขาดพระภิกษุสามเณรที่เป็นบุคลากรที่สำคัญในการบริหารจัดการวัดและพระพุทธศาสนาจนกลายเป็นวัดร้างไปในที่สุด ด้วยเหตุนี้จึงเป็นปัญหาที่ทำนายและสำคัญมาก สำหรับเจ้าอาวาสว่าจะมีวิธีบริหารจัดการวัดและรักษาศรัทธาของพุทธศาสนิกชนได้อย่างไร ซึ่งวัดนั้นถือเป็นองค์กรไม่แสวงหากำไร และจัดตั้งขึ้นเพื่อให้ประโยชน์แก่ส่วนรวม หากไม่มีการบริหารที่ดีอาจกลายเป็นสาเหตุใหญ่ ที่จะนำพาและส่งผลเสียหายถึงความทรุดโทรมเสื่อมสลายของพระพุทธศาสนาในประเทศไทยในภายหน้าอีกด้วย

จากข้อมูลเบื้องต้นนี้ ผู้วิจัยในฐานะที่เป็นพระภิกษุและเป็นนักศึกษาในหลักสูตร สาขาวิชาผู้นำทางสังคม ธุรกิจและการเมือง ทั้งเป็นผู้ใกล้ชิดกับพระพุทธศาสนา จึงมีความตั้งใจที่จะศึกษาเรื่อง “รูปแบบการบริหารจัดการวัดและความศรัทธาของชาวพุทธ” เพื่อเป็นองค์ความรู้ที่สำคัญ และใช้ในการสร้างรูปแบบการบริหารจัดการวัดอย่างเป็นระบบในบริบทปัจจุบัน ซึ่งจะช่วยให้เกิดความเจริญรุ่งเรืองสร้างความแข็งแกร่งแก่องค์กรสงฆ์ พุทธศาสนิกชน โดยสามารถนำเอาความรู้ไปประยุกต์ใช้ในการศึกษาเพื่อการบริหารจัดการวัดและ

การบริหารจัดการศรัทธาของชาวพุทธได้อย่างมีประสิทธิภาพเกิดประสิทธิผล อันจะเป็นแนวทางในการประพฤติปฏิบัติให้พุทธศาสนาดำรงอยู่ในสังคมสืบไป และเมื่อศึกษาจนได้ข้อสรุปแล้ว ก็หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะเป็นประโยชน์ต่อผู้ที่สนใจจะศึกษาค้นคว้า เพื่อสามารถนำไปประยุกต์ใช้และต่อยอดให้เกิดประโยชน์ในการบริหารจัดการวัดและการบริหารจัดการศรัทธาของชาวพุทธต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาการบริหารจัดการวัดและความศรัทธาของชาวพุทธ
2. เพื่อศึกษาปัญหา อุปสรรคที่มีผลกระทบต่อการบริหารจัดการวัดของเจ้าอาวาสและความศรัทธาของชาวพุทธ
3. เพื่อนำเสนอรูปแบบการบริหารจัดการวัดของเจ้าอาวาสและความศรัทธาของชาวพุทธ

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้ใช้รูปแบบการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) การศึกษาหาข้อมูลเพิ่มเติมด้วยเอกสาร (Documentary Research) และสัมภาษณ์เชิงลึก (In -depth Interview) ซึ่งข้อมูลที่ได้รับจากการสัมภาษณ์เชิงลึกจากผู้ให้ข้อมูลหลักที่กำหนด จะนำมาทำการวิเคราะห์อย่างเป็นระบบตามประเด็นและปัญหาที่ศึกษาให้สอดคล้องตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยที่ตั้งไว้ โดยผู้วิจัยใช้เทคนิคของการตีความข้อมูล จัดกลุ่มและแยกแยะข้อมูลตามเนื้อหา เพื่อคัดสรรข้อมูลที่ต้องการและตัดทอนข้อมูลที่เกินความจำเป็นและไม่เกี่ยวข้องออกไป จากนั้นนำข้อมูลที่ได้นำมาอภิปรายผลด้วยการเขียนบรรยายพรรณนา (Descriptive Paragraphs)

ขั้นตอนที่ 1 การศึกษาด้านเนื้อหาเอกสารแนวคิดทฤษฎี ทำการศึกษาวิเคราะห์เนื้อหาจากแนวคิดการบริหารจัดการวัดและความศรัทธาของชาวพุทธ รวมถึงงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยศึกษาข้อมูลเอกสาร (Documentary Research) ที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการวัดและการบริหารจัดการความศรัทธาของชาวพุทธ และยังได้ศึกษาวิเคราะห์สภาพปัญหาของการบริหารจัดการวัดและความศรัทธาของชาวพุทธ ตลอดจนศึกษาแนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการบริหารจัดการและแนวคิดเกี่ยวกับการบริหารจัดการองค์กรไม่แสวงหากำไร ศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับศรัทธา (Faith) บทบาทของความศรัทธา แนวคิด ทฤษฎีในการบริหารจัดการวัด โครงสร้างและภารกิจของเจ้าอาวาสในการบริหารจัดการงานวัด ศึกษาข้อมูลจากนักวิชาการทั้งฝั่งตะวันตกและฝั่งตะวันออก รวมถึงศึกษาข้อมูลจากงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง จากนั้นนำข้อมูลที่ได้ศึกษาเบื้องต้นทั้งหมดมาบูรณาการเข้าด้วยกันเพื่อสร้างกรอบคิดในเชิงทฤษฎีและเนื้อหา

ขั้นตอนที่ 2 ผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informant) กลุ่มประชากรสำหรับการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) เป็นการคัดเลือกแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive Sampling) เรียกกลุ่มผู้ให้สัมภาษณ์เชิงลึกว่า ผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informant) ผู้วิจัยกำหนดกลุ่มผู้สัมภาษณ์เป็น 4 กลุ่ม คือ

กลุ่มที่ 1 พระสงฆ์ จำนวน 6 รูป

กลุ่มที่ 2 ผู้ที่มีความใกล้ชิดและอุปถัมภ์กิจการของวัดของสมเด็จพระญาณวชิโรดม (หลวงพ่อวิริยงค์ สิรินธโร) เป็นระยะเวลายาวนานจวบจนปัจจุบัน จำนวน 5 คน

กลุ่มที่ 3 กลุ่มการบริหารที่เกี่ยวข้องกับวัดของสมเด็จพระญาณวชิโรดม (หลวงพ่อวิริยงค์ สิรินธโร) จำนวน 8 คน

กลุ่มที่ 4 ผู้ที่มีประสบการณ์ในการบริหารวัดสำคัญของประเทศไทย 4 คน

ขั้นตอนที่ 3 เครื่องมือและวิธีการที่ใช้ในการศึกษา การวิจัยนี้ใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) การกำหนดขั้นตอนในการสร้างแบบสัมภาษณ์ เพื่อใช้เป็นกรอบในการสัมภาษณ์ ซึ่งพัฒนาแนวทางของข้อคำถามได้มาจาก การศึกษาทฤษฎี แนวคิดและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อให้ประเด็นการสัมภาษณ์เป็นไปตามวัตถุประสงค์และกรอบแนวคิดของเรื่องที่จะวิจัย ทั้งนี้การสร้างแบบสัมภาษณ์จะให้ครอบคลุมถึงนิยามปฏิบัติการ โดยแบบสัมภาษณ์ที่ได้รับความเห็นชอบจากอาจารย์ที่ปรึกษา จะให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบความเที่ยงตรงของเนื้อหา (Content Validity) อีกครั้งแล้วนำแบบสัมภาษณ์ที่ผ่านการตรวจสอบทั้งคุณภาพด้านความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา (Validity Content) เพื่อนำไปใช้กับกลุ่มประชากรที่กำหนดไว้ โดยสร้างแบบสัมภาษณ์ ให้ครอบคลุมปัญหา วัตถุประสงค์ และประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากงานวิจัย นำแบบสัมภาษณ์ให้อาจารย์ที่ปรึกษาผู้ทรงคุณวุฒิ/ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบพิจารณาความเหมาะสม ก่อนนำไปสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informant) ทั้งนี้มีการตรวจสอบเครื่องมือทั้งหมดโดยดำเนินการผ่านการขอจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ ต่อมหาวิทยาลัยรังสิต และได้รับการตรวจสอบและอนุมัติแล้ว ก่อนมีการสัมภาษณ์

ขั้นตอนที่ 4 การรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยขอหนังสือจากหลักสูตรผู้นำทางสังคม ธุรกิจและการเมือง วิทยาลัยนวัตกรรมการสังคม เพื่อขออนุญาตสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ โดยผู้วิจัยเก็บข้อมูลด้วยวิธีการเข้าสัมภาษณ์ด้วยตนเอง พร้อมด้วยการจดบันทึก ใช้เครื่องบันทึกเสียง และถ่ายภาพประกอบการสัมภาษณ์ ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ได้แบ่งออกเป็น 4 ขั้นตอน ดังนี้

1) ผู้วิจัยศึกษารูปแบบการบริหารจัดการวัดและความศรัทธาของชาวพุทธ จากนั้นจึงทบทวนวรรณกรรม เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับและแนวคิด ทฤษฎี การบริหารจัดการวัดในพระพุทธศาสนา, การบริหารจัดการความศรัทธาของชาวพุทธ และหลักพุทธธรรมในการบริหารจัดการวัด

2) ผู้วิจัยได้ศึกษา วิเคราะห์สภาพปัญหาและอุปสรรคในการบริหารจัดการวัดและการบริหารจัดการความศรัทธา

3) ผู้วิจัยเก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth Interview) จำนวน 22 รูป/คน

4) นำข้อมูลทั้งหมดที่ได้มาวิเคราะห์ สังเคราะห์ความสอดคล้องตามวัตถุประสงค์ เพื่อนำเสนอรูปแบบการบริหารจัดการวัดของเจ้าอาวาสและการบริหารจัดการความศรัทธาของชาวพุทธ

ขั้นตอนที่ 5 การวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยได้กำหนดเกณฑ์ในการวิเคราะห์ข้อมูลตามชนิดเทคนิควิจัยได้แก่

1. ข้อมูลที่ได้จากการศึกษาเอกสาร (Documentary Research) ใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหาของเอกสาร (Content Analysis) และนำเสนอผลด้วยวิธีการพรรณนา (Descriptive)

2. ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ใช้วิธีการวิเคราะห์แบบพรรณนา (Descriptive Paragraphs) โดยนำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์มาเรียบเรียง จำแนกข้อมูลอย่างเป็นระบบ และตีความหมายข้อมูล โดยเชื่อมโยงความสัมพันธ์และสร้างข้อสรุปจากข้อมูลชุดต่าง ๆ เพื่อให้ได้ประเด็นข้อสรุปที่ลึกซึ้ง ทั้งนี้หากประเด็นใดวิเคราะห์แล้วไม่มีความชัดเจน ผู้วิจัยเก็บข้อมูลเพิ่มเติมในประเด็นต่าง ๆ ที่ไม่ชัดเจนเหล่านั้นใหม่ เพื่อให้ได้คำตอบตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย โดยข้อมูลเชิงคุณภาพได้นำมานั้นจะมีการวิเคราะห์เพื่อหาความเชื่อมโยงและสัมพันธ์ในเชิงทฤษฎีด้วย

3. ความเพียงพอของข้อมูลจากการศึกษา ผู้วิจัยดำเนินการตรวจสอบและการวิเคราะห์ข้อมูล ในขั้นแรก โดยตรวจสอบข้อมูลที่เก็บมาได้มีความเพียงพอแล้วหรือไม่ ข้อมูลได้ตอบปัญหาของการวิจัยครบถ้วนแล้วหรือไม่ ซึ่งผู้วิจัยพบว่าได้ข้อมูลที่ไม่ตรงกัน ไม่ครบผู้วิจัยจะตรวจสอบและเก็บข้อมูลเพิ่มเติมจนครบ

ขั้นตอนที่ 6 สรุปผลการศึกษาวิจัย และ การนำเสนอข้อมูล ผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ใช้วิธีการวิเคราะห์แบบพรรณนา (Descriptive Paragraphs) โดยนำข้อมูลมา

เรียบเรียงและจำแนกอย่างเป็นระบบ จากนั้นนำมาตีความหมาย เชื่อมโยงความสัมพันธ์และสร้างข้อสรุปจากข้อมูลต่าง ๆ ที่รวบรวม ทำการสรุปเป็นข้อมูลเพื่อสะท้อนผลจากสิ่งที่ได้ ทั้งจากเอกสาร แนวคิดทฤษฎีหรือการสัมภาษณ์ทั้งแบบที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ เพื่อนำข้อมูลที่ได้ไปสร้างรูปแบบการบริหารจัดการวัดของเจ้าอาวาสและการบริหารจัดการความศรัทธาของชาวพุทธต่อไป

ผลการวิจัย

วัตถุประสงค์ที่ 1 เพื่อศึกษาการบริหารจัดการวัดและความศรัทธาของชาวพุทธ ผลการวิจัยพบว่าการบริหารจัดการ “วัด” ในเชิงโครงสร้างทางการบริหารวัด มีการบริหารโดยการแบ่งโครงสร้างในการบริหารออกเป็นส่วนงานต่างๆ ตามกิจกรรมที่วัดต้องดำเนินการ เช่น งานด้านปกครอง งานด้านเผยแผ่ งานด้านการศึกษา งานด้านสาธารณูปการ ฯลฯ และมีการจัดลำดับขั้นของการบังคับบัญชาคล้ายการจัดการขององค์กรทั่วไป คือมีลักษณะของการจัดโครงสร้างตั้งแต่ เจ้าอาวาส ผู้ช่วยเจ้าอาวาส ส่วนการบริหารจัดการดำเนินงานก็ใช้หลักการทางการบริหารแบบทั่วไปตามทฤษฎีการบริหาร อย่างไรก็ตามการบริหารวัด พบว่ามีลักษณะของการบริหารที่มีจุดมุ่งหมายของการดำเนินการเพื่อสังคม การบริหารงานจึงมีรูปแบบของการดำเนินการเป็นแบบองค์กรไม่แสวงหากำไร ซึ่งการบริหารจัดการวัดและความศรัทธาของชาวพุทธ จากอดีตจนถึงปัจจุบัน พระพุทธศาสนาได้บริหารจัดการ กล่าวคือ มีการวางแผน กำหนดโครงสร้าง จัดการบุคลากร กำหนดทิศทาง เป้าหมาย และควบคุมดูแลหลังจากเกิดพระรัตนตรัย ซึ่งผู้ที่บริหารจัดการคือ พระพุทธเจ้า ทรงมีการวางแผนล่วงหน้าในเรื่องของสถานที่ในการปักหลักพระพุทธศาสนาให้เกิดความมั่นคงนั้นคือ แคว้นมคธ มีการกำหนดโครงสร้างด้วยรูปแบบคำสอนที่เหมาะสมกับสาธุชนที่เกิดศรัทธา มีการวางระเบียบของบุคลากร คือ พุทธบริษัท 4 ควรมีความประพฤติอย่างไร มีการกำหนดจุดหมายหรือเป้าหมายคือพระนิพพาน ภายหลังพระพุทธเจ้าทรงดับขันธปรินิพพาน ก็ยังคงมีศรัทธาของพุทธบริษัท มีการรวบรวมคำสอนของพระพุทธเจ้า มีการสร้างวัดเพิ่มขึ้น ซึ่งการบริหารจัดการวัดจะมีลักษณะที่ต่างกันอย่างชัดเจนให้เหมาะสมกับช่วงเวลานั้นๆ สำหรับในปัจจุบันที่สังคมเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว มีความหลากหลายในเรื่องความเชื่อ การสร้างวัดมีความหลากหลาย มีวัดที่บริหารจัดการในเชิงพุทธพาณิชย์ (สายมู) และวัดที่เป็นสายป่าที่เน้นการถือศีลปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน ดังนั้น การบริหารจัดการวัดและความศรัทธาของชาวพุทธยังคงมีอยู่โดยทั่วไป แต่มีความแตกต่างกันในกิจกรรมและแนวคิดของผู้บริหารงานวัด ซึ่งในที่นี้เจ้าอาวาสจะมีบทบาทสำคัญในการบริหารจัดการวัด เปรียบเหมือนผู้นำ ที่ต้องทำการบริหารและวางระบบระเบียบต่างๆ ภายในวัดให้เหมาะสม วัดเปรียบเหมือนสถานที่ที่เป็นศูนย์รวมจิตใจในการทำกิจกรรมทางศาสนา การบริหารวัดและความศรัทธาจึงจำเป็นต้องทำควบคู่กันไปด้วยวัดอยู่ได้ด้วยเงินบริจาค เงินที่ได้จากการที่คนมาทำบุญ เงินที่ได้จากการจัดกิจกรรมในวันสำคัญทางศาสนา ฯลฯ ฉะนั้นแล้ว การบริหารจัดการวัดจึงต้องมีความสอดคล้องกับบริบทของชุมชนและต้องทำควบคู่กันไปกับการบริหารความศรัทธาของชาวพุทธ ในแนวทางที่มุ่งพุทธปัญญา มากกว่าพุทธพาณิชย์

วัตถุประสงค์ที่ 2 เพื่อศึกษาปัญหา อุปสรรคที่มีผลกระทบต่อการบริหารจัดการวัดของเจ้าอาวาสและความศรัทธาของชาวพุทธ ผลการวิจัยพบว่า ปัญหาและอุปสรรคที่มีผลกระทบต่อการบริหารจัดการวัดและความศรัทธาของชาวพุทธ สามารถแบ่งได้เป็น 3 ประเด็นสำคัญคือ เกี่ยวกับปัญหาภายใน ปัญหาภายนอก และอุปสรรค

ประเด็นที่ 1 ปัญหาภายใน คือเรื่องภายในวัดทั้งหมด อันดับแรก คือ เรื่องคน สิ่งสำคัญคือ เจ้าอาวาส ขาดภาวะผู้นำ ขาดวิสัยทัศน์ในการบริหารจัดการวัด หรือการขาดบุคลากรที่มีคุณภาพในการบริหารกิจการต่างๆ ของทางวัด เช่น ขาดพระสงฆ์หรือพระภิกษุ มีจำนวนไม่พอกับงานที่มีในวัด หรือมีคนงานไม่เพียงพอ ทั้งนี้ยังหมายรวมถึงการแบ่งฝักแบ่งฝ่ายภายในวัด ทำให้ขาดความสามัคคีกัน ขัดแย้งกันในเรื่องผลประโยชน์

ต่างๆ ในวัด อันดับสอง คือเรื่องงาน การจัดการงานต่างๆ ภายในวัด ต้องมีการบริหาร แบ่งหน้าที่ส่วนงานต่างๆ ให้ดี และเหมาะสม อันดับสาม คือเรื่องเงินและทรัพย์สินของวัด วัดมีค่าใช้จ่าย เงินที่ได้ก็มาจากการบริจาค หากเงินบริจacksonน้อยลง ทางวัดก็จะประสบปัญหาเช่นกัน

ประเด็นที่ 2 ปัญหาภายนอก สาเหตุหลักมาจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรม ซึ่งส่งผลกระทบต่อความศรัทธาของประชาชนที่อาจเข้าไม่ถึงวัดหรือพระสงฆ์ ทำให้ขาดที่พึ่งทางใจ สภาพสังคมที่เปลี่ยนไป การสื่อสารในโลกออนไลน์ที่รวดเร็วโดยที่ไม่ได้กรองว่าข่าวนั้น เป็นข้อเท็จจริงหรือ ข่าวเท็จ (Fake News) ก็ทำให้เกิดความเข้าใจผิดกลายเป็นปัญหาและอุปสรรคทำให้ศรัทธาของชาวพุทธลดลงได้ ซึ่งวัดต้องปรับตัวให้ทันตามยุคสมัย ตามพฤติกรรมของคนจึงจะสามารถรักษาศรัทธาไว้ได้

ประเด็นที่ 3 อุปสรรคที่มีผลกระทบต่อการบริหารจัดการวัดของเจ้าอาวาสและศรัทธาของชาวพุทธที่สำคัญ คือการที่วัดขาดผู้นำ (เจ้าอาวาส) สรุปได้ว่า สามารถเป็นเหตุให้เกิดความไม่ราบรื่นในการบริหารจัดการวัดและยังเป็นเหตุให้ศรัทธาของพุทธศาสนิกชนลดลงได้เช่นกัน ฉะนั้นศรัทธาที่มีต่อเจ้าอาวาสเป็นเรื่องสำคัญ หากท่านละสังขารหรือมรณภาพไป จึงเป็นเหตุให้การบริหารวัดเกิดความวุ่นวายและศรัทธาของชาวพุทธเสื่อมถอยได้ แต่ในกรณีของวัดพระธรรมกายที่ คือ การที่วัดธรรมกายขาดผู้นำ คือ เจ้าอาวาส ในช่วง 8 ปีที่ผ่านมา การบริหารจัดการวัดได้ดีไม่มีอุปสรรค เนื่องจากมีการวางระบบการบริหารจัดการภายในวัด มีการสร้างผู้นำแต่ละแผนกแต่ละส่วนงานขึ้นมา ทำให้งานทุกอย่างของวัดสามารถดำเนินต่อไปได้ แม้จะไม่รุ่งเรืองเหมือนตอนที่เจ้าอาวาสอยู่ ก็ยังสามารถบริหารจัดการวัดและศรัทธาญาติโยมได้ แต่อย่างไรก็ดีการมีเจ้าอาวาสนั้น จะทำให้การบริหารจัดการวัดและศรัทธาของชาวพุทธเป็นไปได้อย่างราบรื่นมากกว่า

วัตถุประสงค์ที่ 3 เพื่อนำเสนอรูปแบบการบริหารจัดการวัดของเจ้าอาวาสและศรัทธาของชาวพุทธ ผลการวิจัยพบว่า รูปแบบของการบริหารจัดการวัด จากการสังเคราะห์จากผลการศึกษา ได้ว่า รูปแบบที่ควรเป็นของการบริหารจัดการวัดในปัจจุบันจะต้องมีองค์ประกอบที่สำคัญ คือ ภาวะของการเป็นผู้นำของเจ้าอาวาสและต้องมีหลักการหรือกฎ หรือ “หลักธรรมนุญของวัด” ที่ผู้เกี่ยวข้องทุกส่วนมีส่วนร่วมในการออกแบบในการบริหารงานกิจการของวัดร่วมกัน และต้องออกเป็นหลักการหรือเอกสารลายลักษณ์อักษรในการปฏิบัติที่ชัดเจน จำแนกรายละเอียดของข้อปฏิบัติทั้งในส่วนของสงฆ์และฆราวาสอย่างชัดเจนในการปฏิบัติ อีกทั้งต้องมีกิจกรรมเผยแพร่ และหลักธรรมศาสนกิจที่มุ่งเน้นที่หลักธรรมคำสั่งสอน ที่ยึดโยงสอดคล้องกับกฎหมายในทางโลกประกอบกัน มีการกระจายอำนาจในการบริหารงาน และต้องมีระบบการตรวจสอบที่โปร่งใสชัดเจน ทั้งนี้หลักการหรือองค์ประกอบนี้ต้องสามารถยืดหยุ่นหรืออาจสามารถเปลี่ยนแปลงหรือต้องมีการทบทวนปรับปรุงตามบริบทของสังคมหรือแต่ละชุมชนที่วัดตั้งอยู่ จึงจะทำให้การบริหารงานวัดมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลเป็นประโยชน์ ซึ่งหากมีการพัฒนารูปแบบการบริหารจัดการวัดของเจ้าอาวาส และศรัทธาของชาวพุทธให้เป็นรูปธรรม สามารถที่จะรักษาศรัทธาของชาวพุทธไว้ได้ เพราะว่า การพัฒนาบริหารจัดการวัด คือ การวางระบบของวัด โดยมีเจ้าอาวาสเป็นผู้วางระบบระเบียบ กฎเกณฑ์ การบริหารต่างๆ เพื่อให้วัดเป็นไปตามแนวทางและปณิธานที่ได้ยึดไว้เป็นหัวใจหลักของการพัฒนาวัด ซึ่งการที่จะพัฒนาได้อย่างเป็นรูปธรรมนั้น เจ้าอาวาสที่มีกลยุทธ์และมีอุดมการณ์มีความรู้ความสามารถ มีแนวคิดที่ทันสมัย มีวิสัยทัศน์กว้างไกล เข้าใจบริบทของวัดได้เป็นอย่างดี และสามารถที่จะวางบุคลากรภายในวัดให้ถูกต้อง เพื่อการพัฒนาวัดที่เป็นรูปธรรม ซึ่งหากพัฒนารูปแบบการบริหารจัดการวัดของเจ้าอาวาสและศรัทธาของชาวพุทธได้อย่างเป็นรูปธรรม จะเกิดประโยชน์กับทางวัดเป็นอย่างมาก ประการแรกคือ ประโยชน์ในด้านพัฒนาคนและพัฒนาจิตใจ ประการที่สอง วัดมีรายได้จากการทำบุญ การบริจาคอย่างสม่ำเสมอ ประการที่สาม เมื่อมีการบริหารจัดการที่ดี ก็จะทำให้เกิดความสงบเรียบร้อยภายในวัด เกิดความสมัครสมานสามัคคี สานต่องานพระพุทธศาสนาต่อไป

องค์ความรู้ใหม่

ผู้วิจัยได้ศึกษาถึง รูปแบบการบริหารจัดการวัดและความศรัทธาของชาวพุทธ จากข้อมูลทั้งหมดที่ศึกษา สามารถนำมาสังเคราะห์เพื่อเป็นแนวทางในการนำเสนอรูปแบบการบริหารจัดการวัดและความศรัทธาของชาวพุทธ ซึ่งทำให้ได้องค์ความรู้ว่า การบริหารจัดการวัดและความศรัทธาของชาวพุทธนั้น มีความสำคัญต่อการดำรงอยู่ของพระพุทธศาสนาเป็นอย่างมาก ทั้งในส่วนการบริหารจัดการวัดของเจ้าอาวาสและการบริหารจัดการความศรัทธาของชาวพุทธ เป็นเรื่องสำคัญที่มีความสอดคล้องกัน ที่เป็นไปในแนวทางเดียวกัน จะส่งผลในทางที่ดีต่อการรักษาศรัทธาจากพุทธศาสนิกชน โดยผู้วิจัยนำเสนอโมเดล 5 ดี เรียกว่า “5D MODEL” เป็นแนวทางในการพัฒนารูปแบบการบริหารจัดการวัดและความศรัทธาของชาวพุทธ แสดงให้เห็นเป็นการขับเคลื่อนสอดคล้องทุกอย่างไปด้วยกัน มีผู้นำที่มีวิสัยทัศน์ มีบุคลากรที่มีคุณภาพและพร้อมที่จะพัฒนานตนเอง มีวัฒนธรรมองค์กรที่เข้มแข็งส่งเสริมให้บุคลากรมีความศรัทธาและพร้อมที่จะอุทิศตนเพื่องานพระพุทธศาสนา โดยมีคุณธรรมในใจ มีการบริหารจัดการอย่างมีประสิทธิภาพ มีความเป็นระบบระเบียบแบบแผนในการอยู่ร่วมกันอย่างดี

Figure 1: The Abbot's Temple Management Model and the Faith of Buddhist Devotees "5D MODEL"

จากแผนภาพโมเดล 5 ดี ได้แก่ “วัดดี พระดี กฎดี ใจดี ปัญญาดี” มีความหมายดังต่อไปนี้

1. วัดดี - การดูแลรักษาสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ เช่น วัดหรือสถานที่ทางศาสนาให้อยู่ในสภาพที่สะอาดและเป็นระเบียบเรียบร้อย รวมถึงการเคารพสถานที่ที่เป็นที่สักการะ มีสถานที่ให้คนได้เรียนรู้ประวัติความเป็นมาของวัด ธรรมะคำสอน มีห้องปฏิบัติธรรม เพื่อส่งเสริมความสงบและสมาธิ รวมถึงการมีชุมชนบริเวณวัดที่ดีด้วย
2. พระดี - เจ้าอาวาสผู้นำที่มีวิสัยทัศน์กว้างไกล มีวัฒนธรรมองค์กรที่เข้มแข็ง มีการเรียนการศึกษาและปฏิบัติตามคำสอนของพระพุทธศาสนา เพื่อพัฒนาจิตใจให้มีความดีงาม โดยยึดถือหลักการของศีล สมาธิ สามารถถ่ายทอดหลักธรรมให้ผู้อื่นได้รู้ และปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบ พร้อมทั้งเป็นแบบอย่างที่ดี สงบ สำรวม มีศีลวัตรที่ดีงาม เห็นแล้วเกิดความศรัทธาเลื่อมใส

3. กฎดี - การปฏิบัติตามกฎระเบียบและข้อบังคับของวัด ปฏิบัติตามธรรมนุญวัด เชื้อฟังผู้นำ ปฏิบัติตามจารีตประเพณีต่างๆ เพื่อเป็นการสืบสานวัฒนธรรมเหล่านี้ต่อไป

4. ใจดี - การมีใจที่ดีต่อผู้อื่น มีความเมตตา กรุณา ให้อภัย ไม่เบียดเบียนคนอื่น รวมถึงการมีจิตใจที่สงบและพร้อมช่วยเหลือผู้อื่นในยามจำเป็น มีใจรักในการปฏิบัติธรรม มีความสามัคคี มีน้ำหนึ่งใจเดียวกัน

5. ปัญญาดี - ปฏิบัติมุ่งเน้นปัญญา หลักปรีชาปฏิบัติ ปฏิภาณ หลักไตรสิกขาในการฝึกพระและฆราวาส มีการเรียนการสอนธรรมะ หลักธรรมในพระพุทธศาสนาสำหรับฆราวาส การใช้ปัญญาในการตัดสินใจที่ถูกต้อง โดยมองถึงผลประโยชน์ของส่วนรวมและการแยกแยะดีชั่วได้อย่างชัดเจน มีความเข้าใจในชีวิต

อภิปรายผลการวิจัย

ผลการวิจัยวัดอุประสงค์ที่ 1 พบว่า การบริหารจัดการวัดและความศรัทธาของชาวพุทธตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน พบว่า วัดเป็นองค์กรของศาสนา ที่มีความเกี่ยวข้องกับพุทธศาสนิกชนเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะทางด้านจิตวิญญาณ เจ้าอาวาสวัด จึงมีความสำคัญในการบริหารจัดการ และต้องยึดหลักการบริหารจัดการที่ดี หรือหลักธรรมาภิบาลในการบริหารจัดการ เช่นเดียวกับนิติบุคคลที่จะต้องมีการบริหารงาน บริหารคน บริหารเงิน เพื่อให้ตอบสนองความต้องการขององค์กรของตนเอง หน้าที่ของเจ้าอาวาสตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 ในมาตรา 37 ได้บัญญัติว่า เจ้าอาวาสมีหน้าที่ 4 ประการ คือ 1. บำรุงรักษาวัด จัดกิจการและศาสนสมบัติของวัดให้เป็นไปด้วยดี 2. ปกครองและสอดส่องให้บรรพชิตและคฤหัสถ์ที่มีอยู่หรือพำนักอาศัยอยู่ในวัดนั้น 3. เป็นธุระในการศึกษาอบรมและสั่งสอน พระธรรมวินัยแก่บรรพชิตและคฤหัสถ์ และ 4. ให้ความสะดวกตามสมควรในการบำเพ็ญกุศล ฉะนั้นแล้ว เจ้าอาวาสจึงเป็นองค์ประกอบหลักในการบริหารจัดการวัดให้มีความเจริญรุ่งเรืองโดยใช้งบประมาณที่วัดได้รับให้มีประโยชน์สูงสุด สอดคล้องกับแนวคิดการบริหารของ แนวคิดของ เฮนรี ฟาโยล (Henry Fayol) ผู้เป็นต้นกำเนิดในการเสนอองค์ประกอบมูลฐานของการบริหารแบบกระบวนการ 5 ประการ ที่เรียกว่า POCCC ไว้ดังนี้ 1. การวางแผน (Planning) หมายถึง การสร้างทางเลือกหรือแนวทางดำเนินการไว้ล่วงหน้า เพื่อใช้ในการตัดสินใจในอนาคต 2. การจัดองค์การ (Organizing) หมายถึง การกำหนดโครงสร้างหน่วยงานและระบุหน้าที่โดยการผสมผสานระหว่างวัตถุ คน และเงิน 3. การบังคับบัญชา (Commanding) หมายถึง การทำให้เกิดการดำเนินงานตามที่ได้มีการกำหนดไว้ ซึ่งการบังคับบัญชาที่ดีนั้นจะต้องมีการติดต่อสื่อสาร 2 ทาง กล่าวคือ การยอมให้ผู้ใต้บังคับบัญชาสามารถแสดงความคิดเห็นได้ 4. การประสานงาน (Coordinating) หมายถึง การรวมความพยายามของผู้ปฏิบัติงานและช่วยสนับสนุนให้เกิดการติดต่อสื่อสารระหว่างกัน เพื่อให้การทำงานสำเร็จ และ 5. การควบคุม (Controlling) การติดตามการดำเนินงานให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ (Fayol, 1964) และยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ Bordeerath (2013) ที่ศึกษาเรื่อง “การบริหารงานของพระสังฆาธิการ ในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค 4 เพื่อความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนา” พบว่า 1. การบริหารงานคณะสงฆ์ภาค 4 การบริหารคน มีการสร้างและพัฒนาภาวะผู้นำบุคลากรทางพระพุทธศาสนาให้มีประสิทธิภาพ การบริหารงาน ใช้การออกกฎระเบียบในการปกครองคณะสงฆ์ 2. ประสิทธิภาพการบริหารงานคณะสงฆ์ภาค 4 ด้านการบริหารคน มีการดำเนินงานได้รวดเร็วสนองตอบสนองต่องานที่มอบหมาย ส่วนบริหารงาน มุ่งบริหารที่สนองตอบต่อความต้องการของผู้มาติดต่อ และการบริหารองค์กร ได้เน้นในเรื่องสร้างศรัทธาเข้าวัดและปฏิบัติธรรมมากขึ้น 3. ศักยภาพการบริหารงานคณะสงฆ์ภาค 4 การบริหารคน โดยดึงจุดเด่นของบุคลากรมาใช้ในการบริหารงาน ส่วนการบริหารงาน มีการประยุกต์เทคโนโลยีเข้ามาช่วยในการบริหารงาน และการบริหารองค์กร มีการจัดทำแผนงาน/โครงการเพื่อพัฒนาองค์กรอย่างต่อเนื่อง 4. วิธีการพัฒนาการบริหารงานคณะสงฆ์ภาค 4 ควรมีวิธีการในการ

พัฒนาคนให้มีความรู้ความสามารถ และจัดให้มีการพัฒนาสมรรถนะด้านการบริหารงาน โดยอบรมให้พระสังฆาธิการให้เป็นผู้ดำเนินการพัฒนาจิตใจ จริยธรรมคุณธรรม ให้มีความรู้และทักษะในเรื่องการป้องกันมิให้พุทธศาสนิกชนเสื่อมศรัทธาในพระพุทธศาสนา

อย่างไรก็ตาม การบริหารจัดการในยุคปัจจุบันอาจไม่เป็นเหมือนกับอดีตเนื่องจากบริบทสังคมเปลี่ยนไปการบริหารงานวัดและศรัทธาจะต้องยืดหยุ่นตามบริบทของสังคมด้วย ทำให้การบริหารอาจไม่สอดคล้องกับทฤษฎีแบบตะวันตก เนื่องจากบริบทตะวันออกแตกต่างจากบริบทตะวันตก

สรุปได้ว่า วัดจำเป็นต้องมีการบริหารจัดการวัดที่ดี รวมถึงการจัดการความศรัทธาของชาวพุทธร่วมด้วย เพื่อให้การปฏิบัติศาสนกิจต่างๆของเจ้าอาวาสและวัดนั้น ๆ เป็นไปด้วยความเรียบร้อย มีหลักธรรมาภิบาล เพื่อวัดให้เป็นที่ยอมรับและสร้างความเชื่อมั่นต่อพุทธศาสนิกชนทั้งคงดำรงอยู่คู่ศาสนาพุทธต่อไป

ผลการวิจัยวัตถุประสงค์ที่ 2 พบว่า ปัญหาและอุปสรรคของการบริหารจัดการวัดและความศรัทธาของชาวพุทธนั้น มีทั้งปัจจัยภายใน และปัจจัยภายนอก ปัจจัยภายใน คือ การบริหารจัดการภายในวัด เป็นปัญหาที่เกิดจากภายในตัวของผู้บริหาร เจ้าอาวาสและพระสงฆ์ในวัดที่ขาดศักยภาพ วิสัยทัศน์ ความรู้ หรือคุณธรรม ที่ตนควรต้องมี ซึ่งนำมาซึ่งการบริหารอันไม่เป็นที่ยอมรับ การทำหน้าที่ของผู้บริหารย่อมนั่นคลอน ขาดภาวะผู้นำไม่สามารถจูงใจผู้คน ขาดความน่าเคารพยำเกรง และไม่สามารถเป็นจุดศูนย์รวมจิตใจ เป็นต้น จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่ผู้บริหารต้องตรวจสอบจิตใจตนเองด้วยหลักธรรมอยู่เสมอ สำคัญคือความโปร่งใสของการบริหารทรัพยากรของเงินบริจาค อาจทำให้เกิดความคลางแคลงสงสัย จึงเป็นเหตุให้เกิดความเสื่อมศรัทธาได้ ทั้งยังรวมถึงการแบ่งฝักแบ่งฝ่ายภายในวัด ทำให้ขาดความสามัคคีกัน ขัดแย้งกันในเรื่องผลประโยชน์ต่างๆ ในวัด ปัจจัยภายนอก คือ โลกที่เป็นโลกาภิวัตน์ มีความเป็นวัตถุนิยม ที่เข้ามามีบทบาทต่อชีวิตของผู้คนในแทบทุกด้าน ทำให้ผู้คนทั้งหลายละเลยการพัฒนาจิตใจ จนทำให้การปกครองเป็นไปได้ยาก ศรัทธาของคนที่ตกต่ำลงเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะกลุ่มคนยุคใหม่ ที่อาจชอบมองวัดในแง่ลบ เป็นเชิงพุทธพาณิชย์ ด้วยกระแสสังคมที่มักจะเหมารวมว่าพระที่เห็นตามหน้าหนังสือพิมพ์ เป็นพระที่ไม่ดี เลยคิดไปว่าพระส่วนใหญ่ไม่ดี ส่งผลให้เกิดความถดถอยของศรัทธาของพุทธศาสนิกชน สอดคล้องกับงานวิจัยของ Chansom (2014) ได้วิจัยเรื่อง “การบริหารการเงินของวัดในประเทศไทย: ความสอดคล้องตามหลักธรรมาภิบาล” ที่พบว่า วัดโดยส่วนมากยังไม่มีโครงสร้างในการบริหารการเงินของวัดไว้อย่างเป็นระบบ การจัดทำรายงานทางการเงินตามมาตรฐานบัญชีของวัดยังไม่มีหลักฐานเด่นชัดว่าวัดมีการดำเนินการได้อย่างถูกต้อง (แม้ว่าวัดจะมีการบันทึกรายรับ-รายจ่าย และมีการจัดทำบัญชีเป็นประจำ) โดยเป็นบัญชีที่จัดทำขึ้นอย่างง่ายหรือทำบัญชีตามความเข้าใจของผู้จัดทำเท่านั้น ยังไม่สอดคล้องกับหลักมาตรฐานบัญชีที่รับรองกันโดยทั่วไป และยังไม่มีการตรวจสอบจากผู้สอบบัญชีรับอนุญาตด้วย ส่วนการเผยแพร่ให้สาธารณะรับรู้ข้อมูลทางการเงินของวัดยังอยู่ในวงจำกัด ทั้งยังขาดการรวบรวมข้อมูลอย่างเป็นระบบโดยหน่วยงานของรัฐที่มีหน้าที่ในการกำกับดูแลการบริหารการเงินของวัด

สรุปได้ว่า ปัญหาและอุปสรรคที่มีผลกระทบต่อการบริหารจัดการวัดและความศรัทธาของชาวพุทธสามารถแบ่งได้เป็น 2 ประเด็นสำคัญคือ เกี่ยวกับปัญหาภายใน และ ปัญหาภายนอก ปัญหาภายใน คือเรื่องภายในวัดทั้งหมด อันดับแรก คือ เรื่องคน สิ่งสำคัญคือ เจ้าอาวาส ขาดภาวะผู้นำ ขาดวิสัยทัศน์ในการบริหารจัดการวัด หรือการขาดบุคลากรที่มีคุณภาพในการบริหารกิจการต่าง ๆ ของทางวัด อีกทั้งเรื่องเงินและทรัพย์สินของวัด วัดมีค่าใช้จ่าย เงินที่ได้ก็มาจากการบริจาค หากเงินบริจาค่น้อยลง ทางวัดก็จะประสบปัญหาเช่นกัน ปัญหาภายนอก สาเหตุหลักมาจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรม ซึ่งส่งผลกระทบต่อความศรัทธาของประชาชนที่อาจเข้าไม่ถึงวัดหรือพระสงฆ์ ทำให้ขาดที่พึ่งทางใจ สภาพสังคมที่เปลี่ยนไป การสื่อสารในโลกออนไลน์ที่รวดเร็วโดยที่ไม่ได้กรองว่าข่าวนั้น เป็นข้อเท็จจริง ทำให้เกิดความเข้าใจผิดกลายเป็นปัญหาและอุปสรรคทำให้ศรัทธาของชาวพุทธลดลงได้

ผลการวิจัยวัตถุประสงค์ที่ 3 พบว่า การนำเสนอรูปแบบการบริหารจัดการวัดของเจ้าอาวาสและความศรัทธาของชาวพุทธ คือ การบริหารจัดการวัดและความศรัทธานั้นเป็นรูปธรรมให้ชัดเจนมากยิ่งขึ้น ก็ย่อมเป็นส่วนที่จะสามารถรักษาศรัทธาของชาวพุทธไว้ได้ บริหารโดยธรรมเป็นหลักใหญ่ การพัฒนาวัด คือ การวางระบบของวัดในทุกจุดให้สามารถเป็นไปตามระบบที่ทางเจ้าอาวาสได้วางไว้ เพื่อให้วัดเป็นไปตามแนวทางและปณิธานที่ได้ยึดไว้ให้เป็นหัวใจหลักของการพัฒนาวัด แต่สิ่งเหล่านี้จะเป็นรูปธรรมได้นั้น ก็ต้องอาศัยเจ้าอาวาสที่มีกลยุทธ์และมีอุดมการณ์มีความรู้ความสามารถ มีแนวคิดที่ทันสมัย เข้าใจบริบทของวัดได้เป็นอย่างดี และสามารถที่จะวางบุคลากรภายในวัดให้ถูกต้อง เพื่อการพัฒนาวัดให้เป็นรูปธรรม สิ่งเหล่านี้จึงเป็นสิ่งสำคัญในการที่จะรักษาศรัทธาของชาวพุทธได้ เมื่อเกิดศรัทธาก็ต้องบริหารควบคุม (Controlling) ให้พุทธศาสนิกชนเหล่านั้นกลับมาศึกษาพุทธธรรมอย่างต่อเนื่องสืบไป สอดคล้องกับงานวิจัยของ Thaiying (1998) ศึกษาวิจัยเรื่อง “ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของเจ้าอาวาสในการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางของชุมชน” จากการวิจัยพบว่า กระบวนการบริหารของเจ้าอาวาสวัดทุกรูป มีกระบวนการแบบธรรมาธิปไตย กล่าวคือ การบริหารที่ทุกคนมีส่วนร่วมรับฟังข้อคิดเห็นในลักษณะการปรึกษาหารือ โดยมุ่งประโยชน์ส่วนรวมเป็นที่ตั้ง และปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของเจ้าอาวาสในการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางของชุมชน อีกทั้งยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ Nakhamutjalin (2012) ในเรื่อง “วิเคราะห์การบริหารองค์กรในการเผยแผ่ พระพุทธศาสนาของศูนย์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาประจำจังหวัดอุทัยธานี” ผลการศึกษาพบว่า การบริหารงานให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลต้องมีความรู้ ความเข้าใจในเรื่องของทฤษฎีและหลักการบริหารทั่วไป เพื่อจะได้นำความรู้ไปประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับการทำงาน สถานการณ์และบริบทแวดล้อม ดังที่พระพุทธเจ้าทรงใช้ทั้งศาสตร์และศิลป์ในการบริหารองค์กร เพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา โดยพระองค์อาศัยกระบวนการและทรัพยากรทางการบริหารต่างๆ เป็นปัจจัยในการบริหาร

สรุปได้ว่า การพัฒนารูปแบบการบริหารจัดการวัดของเจ้าอาวาสและความศรัทธาของชาวพุทธให้เป็นรูปธรรม ต้องมีการนำแนวคิด ทฤษฎี และหลักธรรมอันดีงามเหมาะสมไปปรับประยุกต์ให้เกิดเป็นยุทธศาสตร์ในการบริหารจัดการวัดเป็นแบบบูรณาการ และมีความสัมพันธ์กับการพัฒนาคน พัฒนาคณะสงฆ์ พัฒนาวัด พัฒนาสถาบันพระพุทธศาสนา หากการบริหารจัดการวัดและศรัทธาของชาวพุทธได้รับการพัฒนาให้มีรูปแบบที่ดีและเหมาะสม ย่อมจะทำให้การบริหารจัดการวัดและศรัทธาของชาวพุทธดีขึ้นในทิศทางที่ดี

สรุป

การบริหารจัดการวัดและความศรัทธาของชาวพุทธตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน พบว่า วัดเป็นองค์กรของศาสนา มีฐานะเป็นนิติบุคคลตามกฎหมาย เป็นสถาบันที่ไม่แสวงหากำไร (Non-Profit Institution Serving Household : NPISHs) การบริหารจัดการวัดและความศรัทธาของชาวพุทธมีความเชื่อมโยงกันจากอดีตจนถึงกล่าวคือ มีการวางแผน กำหนดโครงสร้าง จัดการบุคลากร กำหนดทิศทางเป้าหมาย และควบคุมดูแล สำหรับในปัจจุบันที่สังคมเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว มีความหลากหลายในเรื่องความเชื่อ การสร้างวัดมีความหลากหลาย มีวัดที่บริหารจัดการในเชิงพุทธพาณิชย์ (สายมู) และวัดที่เป็นสายป่าที่เน้นการถือศีลปฏิบัติ วิปัสสนากรรมฐาน ดังนั้น การบริหารจัดการวัดและความศรัทธาของชาวพุทธยังคงมีอยู่โดยทั่วไป แต่มีความแตกต่างกันในกิจกรรมและแนวคิดของผู้บริหารงานวัด ซึ่งในที่นี้เจ้าอาวาสจะมีบทบาทสำคัญในการบริหารจัดการวัด เปรียบเหมือนผู้นำ ที่ต้องทำการบริหารและวางระบบระเบียบต่าง ๆ ภายในวัดให้เหมาะสม วัดเปรียบเหมือนสถานที่ที่เป็นศูนย์รวมจิตใจในการทำกิจกรรมทางศาสนา การบริหารวัดและความศรัทธาจึงจำเป็นต้องทำควบคู่กันไป ด้วยวัดอยู่ได้ด้วยเงินบริจาค เงินที่ได้จากการที่คนมาทำบุญ เงินที่ได้จากการจัดกิจกรรมในวันสำคัญทางศาสนา ฯลฯ ฉะนั้นแล้ว การบริหารจัดการวัดจึงต้องมีความสอดคล้องกับบริบทของ

ชุมชนและต้องทำความเข้าใจกับการบริหารความศรัทธาของชาวพุทธ ในแนวทางที่มุ่งพุทธปัญญา มากกว่า พุทธพาณิชย์ เพื่อให้พุทธศาสนาคงอยู่กับสังคมไปสืบไป

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

1. ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

1.1 ควรศึกษากระบวนการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการบริหารจัดการวัดของเจ้าอาวาสและการบริหารความศรัทธาของชาวพุทธ

1.2 ควรศึกษาการบริหารจัดการวัดของเจ้าอาวาสในคณะสงฆ์ระดับจังหวัดและภาคเพื่อให้มีขอบเขตการศึกษาที่กว้างขึ้น

1.3 ควรศึกษาการบริหารจัดการวัดของเจ้าอาวาสในเขตเมืองหรือชุมชน และการบริหารวัดในชนบท เพื่อนำเอาข้อมูลที่ได้จากการวิจัยไปพัฒนาและปรับใช้ให้เหมาะสมกับวัดในท้องถิ่นนั้นๆ

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

2.1 การศึกษาขยายผล โดยการนำรูปแบบการบริหารจัดการวัดและความศรัทธาของชาวพุทธไปใช้ในวัดอื่น ๆ การวิเคราะห์ขนาดของวัด พื้นที่ตั้งของวัดที่มีผลต่อการบริหารจัดการวัดและความศรัทธาของชาวพุทธ

2.2 การศึกษาเชิงวิเคราะห์สาเหตุในปัจจุบันที่ทำให้คนเข้าวัดลดลง รวมถึงสาเหตุที่พระในแต่ละวัดมีจำนวนลดลง

2.3 การศึกษาวิเคราะห์ถึงการพัฒนาวัดและศักยภาพของเจ้าอาวาสในการบริหารวัดให้เหมาะสมกับวัดในพื้นที่นั้น ๆ

References

- Bodeerath, C. (2013). *Administration by Ecclesiastical Monks in the Sangha Administrative Region 4 for the Stability of Buddhism*. (Doctoral Dissertation). Valaya Alongkorn Rajabhat University. Phra Nakhon Sri Ayutthaya.
- Chansom, N. (2014). *Financial Management of Temples in Thailand: Compliance with Good Governance Principles*. *NIDA Development Journal*, 54(1), 107-142.
- Department of Religious Affairs. (1995). *Handbook for Providing Knowledge to New Ecclesiastical Administrative Monks at the Level of Abbots*. Bangkok: Department of Religious Affairs Press, Ministry of Education.
- Department of Religious Affairs. (1999). *Brief Management and Administration Handbook*. Bangkok: Department of Religious Affairs Press.
- Fayol, H. (1964). *General and Industrial Management*. London: Pittman and Sons.
- Nakhamutjalin, B. (2012). *Analysis of Organizational Management in the Dissemination of Buddhism at the Buddhist Dissemination Center in Uthai Thani Province*. (Doctoral Dissertation). Graduate School: Mahachulalongkornrajavidyalaya University. Bangkok.
- Phra Theppariyattisuthi (Worawit Khangkhapanyo). (2002). *Sangha Administration and Religious Affairs*. Bangkok: Mahachulalongkornrajavidyalaya University Press.

Robbin, N. (2005). *Management*. (8th ed.). New Jersey: Prentice Hall.

Thaiying, C. (1998). *Factors Contributing to the Success of Abbots in Developing Temples as Community Centers Case Study: Northern and Northeastern Regions*. Research Report of the Planning Division. Bangkok: Department of Religious Affairs.